

André Palsgård:

**En smålandsharpe med stiftvalse
- og dens indkodede musik**

Forlaget André Palsgård

MMXXI

**André Palsgård: En smålandsharpe med stiftvalse
- og dens indkodede musik**

Udgivet 2021

ISBN 87-91802-18-0

Forlaget André Palsgård
Kildebakkegårds Allé 23
2870 Dyssegård

(0045) 20150985

apalsgard@gmail.com

www.orgelsamling.dk

Indhold:

Min smålandsharpe side 3

Mekanik side 4

Lokalitet side 5

Melodierne side 6

Nodesider side 8-12

Min smålandsharpe

En smålandsharpe er et mekanisk, selvspillende strengeinstrument. Direktøren for Mekanisk Musik Museum (Platanvej/Vesterbrogade, København) Claes Friberg, oplyste mig i 1983 om, at smålandsharper blev bygget i perioden 1885-1915. Han sagde, at de ikke var egentlig sjældne, for de fandtes rundt omkring, men der var aldrig skrevet bøger om dem.

Jeg erhvervede (for 1200 kr.) smålandsharpen i 1981 hos et firma i Nybølle. Firmaet opkøbte svenske bondemøbler, der blev sendt videre og solgt i Tyskland. Sælgeren oplyste, at han havde opkøbt instrumentet på Växsjöegnen, og at en kollega havde opkøbt et lignende instrument med 1 ekstra stiftvalse.

Min smålandsharpe har en kasse af fyrretræ finéret med birketræ på de 3 sider, men ikke på bagsiden. Låget er af massiv birk. Den ligner mest af alt et sybord. Mekanikken er enkel. Melodierne er stiftet med jernstifter på en stiftvalse, der drejes med et udvendigt håndsving.

Da jeg købte den, var den noget medtaget. Låget var brækket på langs, en del strenge manglede og snekken var revnet. Det lod sig dog reparere.

Mange melodier er gået tabt på de mange lirekasser med stiftvalse, fordi man omstiftede stiftvalsen, når man ønskede en ny melodi tilført repertoire - det var billigere end at bygge en ny stiftvalse. Min smålandsharpes stiftvalse er aldrig blevet omstiftet, så den gemmer på de originale, fabriksnye melodier.

Fotos fra 1981 før restaurering:

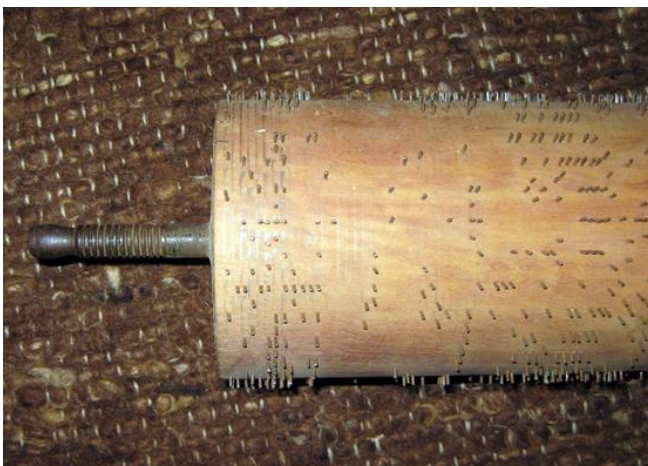

Mekanik

Stiftvalsens akse hviler i lejer af jern. Håndsvinget drejer en snække, der griber om tænder udskåret i stiftvalsens højre ende. Den venstre akse stikker ud igennem et hul i kabinettets venstre side. Den er forsynet med 12 riller, så stiftvalsen kan stilles i 12 positioner, der repræsenterer hver sin melodi.

Hver tangent består af en træplade med en stiv metaltråd med et hammerhoved bestående af et stykke birke(?)gren på spidsen. Træpladen kan vippe. På træpladens frie ende findes en stift, der bliver trykket ned, når den rammes af en af stiftvalsens stifter. Derved trykkes træpladens fri ende ned, så den anden ende med den lille træhammer løftes. Når stiften har passeret, falder hammeren ned på 2 ståltrådsstreng. Der er ingen dæmperfunktion, så de tidligere anslåede strenges efterklange interfererer med de nys anslåede strenge - som på et klokkespil.

Tonernes omfang er c, d, e, f, g, a, b for h, c', d', e', f', g', a', b for h', c'', d'' e'', f'' – altså 18 toner i alt på en diatonisk skala.

Til venstre: Stiftvalsens venstre akse. De 12 riller repræsenterer hver en position med en melodi.

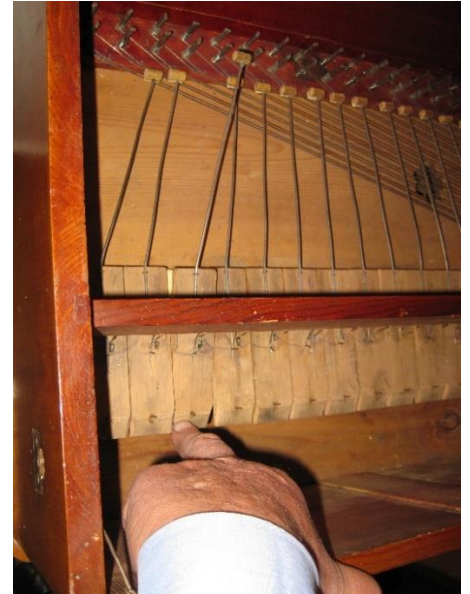
Til højre: Stiftvalsens højre akse og møllehjul. Den sidste stift mod højre er den sidste dansevises sidste tone - f''. Denne tone bruges kun denne ene gang!

Fotos fra 2020:

Til venstre: Stiftvalsen er fjernet. Man ser håndsving og snække. Stiftvalsens højre akse skal hvile i rillen til højre.

Til højre: Forpladen er fjernet. Stiftvalsen er sat på plads.

Til venstre: En tangent er taget af. Rillen på undersiden af tangenten skal hvile på den smalle metalkant. En fjeder holder tangenten på plads. Hver tangent har en lille jernstift på den frie ende.
Til højre: Fingeren trykker tangenten ned, så hammeren løftes.

Lokalitet

Kabinetets bagside er af fyrretræ. Her fandtes 4 laksegl, der formentlig har fastholdt en fabriksmærkat. Desuden rester af en jernbanemærkat af papir, hvor bogstaverne EMARP sidder tilbage.

Svenskt Visarkiv oplyste i 1982, at Emarp ligger i nærheden af Vimmerby i det nordlige Småland. Emarp havde en jernbanestation, som har været det nærmeste, man på let måde kunne komme til køberens adresse. Derefter har smålandsharpen måtte bæres eller køres med trækvogn eller hestevogn til køberens adresse.

Melodierne

Jeg optog i 1982 smålandsharpens melodier på kassettebånd og sendte det til Musikmuseet i Stockholm for at få yderligere oplysninger. Museet videresendte mit brev og kassettebåndet til Svenskt Visarkiv, der gav mig nyttige oplysninger.

Først på stiftvalsen er der 2 koraler, nemlig koralen "Min synd, O Gud, mot dina bud" (Nr. 187 i den Hæffnerske Koralbok 1820) og koralen "Vak upp, min själ, gif ära" (Nr. 429 i Hæffners koralbok, udg.1820). Denne koralbog var i brug igennem hele 1800-tallet, men undervejs, som der kom nye udgaver, kunne nogle koraler komme til og andre udgå. De sidste 10 melodier er "danslåter, förmodligen lokala sådana, från 1800-talets sista hälft - exsakt vad går inte att identifiera".

SVENSKT VISARKIV

CENTRALINSTITUTION FÖR VIS- OCH FOLKMUSIKFORSKNING
THE SWEDISH CENTRE FOR FOLK SONG AND FOLK MUSIC RESEARCH

Hagagatan 23 A II
S-113 47 STOCKHOLM

Telefon (08) 34 09 35 växel
Expeditionstid 10.00–15.00

1982-11-29

André Palsgård
Kildebakken 27
2860 SØBORG
Danmark

Via Musikmuseet i Stockholm har vi fått Ditt brev med förfrågan angående Din "Smålandsharpes" repertoar.

Jag har lyssnat till Din kassett och kommit fram till att det inte är fråga om en polska med variationer. De två första inslagen är två koraler hämtade ur den s.k. Hæffners koralbok fr.1820 som användes i Sverige under hela 1800-talet (se bif.kopior). De övriga inslagen är danslåtar, förmodligen lokala sådana, från 1800-talets sista hälft - exakt vad går inte att identifiera.

Orten Emarp ligger i närheten av Vimmerby i norra Småland. Kassetten och uppteckningarna bifogas.

Med vänlig hälsning

Märta Ramsten
arkivarie

54 "Min synd O Gud mit dina bnd" n 187 i Haeffners koralbok (1820).

137.

188 se 186. 189 se 160.

190 se 395.

191 se 31.

192 se 77. 193 se 160.

544

422 se 416. 423 se 200.

424.

425 se 394 eller 395. 426 se 136. 427 se 66 eller 198. 428 se 419 eller 206.

429.

430 se 55. 431 se 187.

544

"Vak upp min själ, gif ära" n 429
i Haeffners koralbok (1820).

Smålandsharpens melodier

2 koraler fra Haeffners koralsbok og 10 danseviser fra Vimmerbyegnen

Koral: "Min synd, o Gud, på dina bud"

I

Koral: "Vak upp min själ, gif ära"

II

III

IV

IV

IV

V

V

V

V

VI

Musical notation for system VI, measures 1-7. The system consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 3/4. The treble staff contains a melodic line with eighth and quarter notes. The bass staff contains a harmonic accompaniment with chords and eighth notes.

Musical notation for system VI, measures 8-11. The system consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The treble staff continues the melodic line. The bass staff continues the harmonic accompaniment.

Musical notation for system VI, measures 12-15. The system consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The treble staff continues the melodic line. The bass staff continues the harmonic accompaniment. The system ends with a double bar line.

VII

Musical notation for system VII, measures 1-6. The system consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 4/4. The treble staff contains a melodic line with quarter and eighth notes. The bass staff contains a harmonic accompaniment with chords and quarter notes.

Musical notation for system VII, measures 7-10. The system consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The treble staff continues the melodic line. The bass staff continues the harmonic accompaniment.

Musical notation for system VII, measures 11-14. The system consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The treble staff continues the melodic line. The bass staff continues the harmonic accompaniment. The system ends with a double bar line.

VIII

System VIII consists of four measures. The treble clef part features a continuous eighth-note melody in a minor key. The bass clef part provides a harmonic accompaniment with chords and single notes.

System VIII continues with measures 5-8. The treble clef part maintains the eighth-note melody, while the bass clef part continues with its accompaniment.

System VIII concludes with measures 9-12. The treble clef part shows some melodic variation, and the bass clef part includes rests in the final measure.

System VIII ends with measures 13-16. The treble clef part features a more active melody, and the bass clef part provides a steady accompaniment.

IX

System IX begins with measures 1-4. The treble clef part has a melody with some rests, and the bass clef part features a rhythmic accompaniment with chords and rests.

System IX continues with measures 5-8. The treble clef part has a steady eighth-note melody, and the bass clef part provides a consistent accompaniment.

System IX concludes with measures 9-12. The treble clef part has a melody with some rests, and the bass clef part provides a steady accompaniment.

X

1. 2.

1. 2.

XI

1. 2.

XII